

mulier instituut

Verschillen in sportdeelname tussen gemeenten

Remko van den Dool

Verschillen in sportdeelname tussen gemeenten

Remko van den Dool

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

*Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	7
2.	Verschillen in sportdeelname	11
2.1	Sportdeelname	11
2.2	Deelname naar typen sporten	14
2.3	Gemeentelijke uitgaven aan sport	15
3.	Sportdeelname in de vier grote steden	17
3.1	Sportdeelname per stad	17
3.2	Invloed bevolkingskenmerken grote steden op sportdeelname	20
3.3	Uitgaven grote steden aan sport	22
3.4	Samenvatting verschillen grote steden	23
4.	Conclusies	25
	Referenties	27
	Bijlage I. Samenstelling bevolking gemeenten	29

1. Inleiding

De Nederlandse gemeenten besteden ongeveer 2 procent van hun uitgaven aan sport (Van den Dool & Hoekman, 2017). Een groot deel van deze uitgaven besteden zij aan sportvoorzieningen. Daarnaast bestaan de uitgaven uit subsidies aan sportverenigingen en projecten om de sportdeelname bij achterstandsgroepen te stimuleren. Doordat niet alle gemeenten dezelfde keuzes voor sport maken, kunnen op lange termijn verschillen in sportdeelname ontstaan. Behalve beleidskeuzes heeft ook de bevolkingssamenstelling grote invloed op de sportdeelname in een gemeente. Een gemeente met veel jonge kinderen heeft immers doorgaans een hogere sportdeelname dan een vergrijsde stad.

In dit rapport bestuderen we de verschillen in sportdeelname tussen de gemeenten. Vragen die daaruit voortkomen zijn: hoe groot zijn de verschillen en hoe zijn de verschillen te verklaren? De focus ligt daarbij op de samenstelling van de bevolking en de deelname aan sporttakken waar de gemeenten zich met hun beleid doorgaans op richten. Daarnaast besteden we aandacht aan de uitgaven aan sport in een gemeente. Deze uitgaven geven een indicatie van de beleidskeuzes van een gemeente. Diepgravende analyses naar het effect van gemeentelijk sportbeleid door de jaren heen zijn voor dit rapport niet mogelijk.

In eerste instantie onderscheiden we in dit rapport de gemeenten naar omvang. Daarnaast kijken we naar verschillen in sportdeelname voor de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Van deze steden hebben we meer informatie beschikbaar waardoor we beter de invloed van de samenstelling van de bevolking op de sportdeelname kunnen bestuderen. In 2009 hebben we een vergelijkbaar rapport uitgebracht dat exclusief was gericht op deze vier steden plus Almere en Eindhoven (Hoekman & Van den Dool, 2009). Waar wij destijds een beroep op de grote gemeenten hebben gedaan om hun onderzoeken te mogen analyseren, gebruiken we voor dit rapport een grootschalig CBS onderzoek. Hiermee vervallen veel methodische problemen die voor onze vorige analyses een rol speelden. Te denken valt daarbij aan onderling verschillende vraagstellingen, steekproefkaders en veldwerkperioden. De behoefte om het rapport uit 2009 te verbeteren en te actualiseren vormde de directe aanleiding om dit rapport samen te stellen.

In het nu volgende bespreken we kort de centrale achtergrondkenmerken die van belang zijn voor het verklaren van sportdeelname. Deze kenmerken vormen de rode draad van dit rapport.

Kenmerken met invloed op sportdeelname

Het rapport bouwt voort op de scriptie van Gooskens (2017). Zij heeft met een grootschalig CBS onderzoek vastgesteld wat de belangrijkste verklaringen voor de verschillen in sportdeelname tussen alle gemeenten in Nederland zijn. Gooskens (2017) vond met data van de Gezondheidsenquête dat vooral opleiding, leeftijd, etnische achtergrond en lichamelijke beperkingen sterk samenhangen met sportdeelname. Zaken als geslacht, stedelijkheid en ervaren gezondheid kennen ook een samenhang. Het inkomen is niet in de analyse meegenomen. Dit kenmerk hangt overigens samen met het opleidingsniveau. We bespreken kort de vier belangrijkste kenmerken.

Opleiding. De sportdeelname hangt sterk samen met het opleidingsniveau: globaal twee derde van de hoger opgeleiden beoefent een sport tegen een derde van de lager opgeleiden. Gooskens en Van den Dool (2017) stellen vast dat leeftijd minder belangrijk is; zo sporten meer hoger opgeleide ouderen wekelijks dan lager opgeleide jongeren.

Waarom doen (zoveel) minder lager opgeleiden aan sport in tegenstelling tot hoger opgeleiden? Breedveld (2014) liet zien dat in 1963 al minder lager opgeleiden aan sport deelnamen. Hij kon het verschil niet goed verklaren. Uit een analyse van de Gezondheidsenquête (2011-2015) blijkt dat de meerderheid van de mensen met een lagere opleiding *geen* lichamelijk zwaar beroep heeft waardoor zij na hun werk geen energie hebben om te sporten. Zij hebben wel vaker kenmerken die samenhangen met een lagere sportdeelname (31% is met pensioen, vaker een beperking). Enkele mogelijkheden waarom meer hoger opgeleiden wekelijks een sport beoefenen zijn:

- Minder vrije tijd waarin zij efficiënter willen bewegen (sporten zoals hardlopen, fitness).
- Meer motivatie om de gezondheid te bevorderen via gunstige leefstijlen (ze 'moeten' wel, want ze hebben vaker een zittend beroep).
- Gooskens et al. (2017) noemen de mogelijkheid dat hoger opgeleiden meer kennis hebben van effecten van gedrag op de gezondheid (en daar ook naar handelen).
- Vaker opgegroeid in gezinnen waar sport belangrijk werd gevonden.
- In hun studieperiode konden zij gebruikmaken van goede sportvoorzieningen van universiteiten (terwijl andere groepen dan juist afhaken).
- Kenmerken die voor sport belangrijk zijn zoals doorzetten, zijn ook belangrijk om een studie af te ronden.
- Meer financiële mogelijkheden om te sporten (meer sporttakken zijn voor hen betaalbaar).

André et al. (2018) laten zien dat het opleidingsniveau op meerdere (gezondheids)domeinen forse gedragsverschillen laat zien.

Leeftijd. Naar leeftijd valt een duidelijk verschil op: meer jongeren dan ouderen sporten, maar steeds meer ouderen van 65 tot 80 jaar nemen deel aan sport (Van den Dool, 2017). Dit lijkt een generatie-effect te zijn. In de jaren zestig en zeventig zijn veel sportcomplexen gebouwd en kwamen de sportverenigingen sterk op. De generatie die in hun jeugd nauwelijks in aanraking kwam met sport, is inmiddels 80-plus. Uit onderzoek blijkt dat 31 procent van hen nog nooit heeft gesport, tegen 17 procent van de 65- tot 80 jarigen (Leefstijlmonitor, RIVM i.s.m. VeiligheidNL en CBS, 2015, bewerking Mulier Instituut). De verwachting is dat het verschil in sportdeelname tussen jongeren en ouderen op langere termijn zal afnemen.

Lichamelijke beperking. Eerder lieten Von Heijden et al. (2013) zien dat er serieuze verschillen naar sportdeelname bestaan tussen mensen met en zonder lichamelijke beperking. Recent onderzoek bevestigt deze verschillen (Van den Dool et al., 2018). Naarmate de ernst van de beperking toeneemt, neemt het percentage sporters af. In de periode 2011-2015 nam van de mensen zonder beperking 61 procent wekelijks deel aan sport, met een lichte beperking was dat 48 procent en met een matig of ernstige beperking 33 procent (tabel 2.1 in hoofdstuk 2). Opleiding speelt hierbij ook een rol. Zo blijkt dat meer hoger opgeleiden met een beperking aan sport deelnemen dan lager opgeleiden zonder beperking (Gooskens et al., 2017). Ook leeftijd is van belang aangezien met name ouderen beperkingen kennen. Uiteraard grijpen lichamelijke beperkingen vaak direct in op de mogelijkheden om te sporten en bewegen. Daarbij ervaren veel mensen met een beperking pijn (Von Heijden et al., 2013).

Etniciteit. Van de individuen waarvan zowel zichzelf als hun ouders in Nederland zijn geboren, neemt 57 procent deel aan sport (tabel 2.1). Van mensen met een niet-westerse afkomst beoefenen minder mensen een sport (46%). In beperkte mate heeft dit ook betrekking op mensen met een westerse, maar niet Nederlandse afkomst (52%). Vogels (2014) laat zien dat van de mensen met een niet-westerse achtergrond meer hoger opgeleiden aan sport deelnemen dan lager opgeleiden en dat meer mensen van

de tweede generatie met een niet westerse achtergrond een sport beoefenen dan hun ouders. Daardoor bestaat de verwachting dat in de loop der tijd het verschil naar etnische achtergrond zal afnemen. Gooskens et al (2017) lieten zien dat meer hoger opgeleiden met een etnische achtergrond aan sport deelnemen dan lager opgeleide autochtonen.

Methode onderzoek

Het CBS voert al langere tijd de Gezondheidsenquête uit. Tot 2010 stond dit onderzoek bekend onder de naam Permanent Onderzoek LeefSituatie (POLS). Van dit onderzoek gebruiken wij voor dit rapport vooral de data in de periode van 2011-2015 (2016 was op het moment van analyse nog niet beschikbaar). Deze lange periode is noodzakelijk om voldoende waarnemingen per stad te realiseren. Voor de steden Almere en Eindhoven waren desondanks onvoldoende waarnemingen beschikbaar. De meeste analyses zijn uitgevoerd in de remote access omgeving¹ voor het gebruik van CBS data. Dit vanwege het gegeven dat uitsplitsen naar gemeenten de onthulling van respondenten kan vereenvoudigen.

Van de Gezondheidsenquête gebruiken wij voor het bepalen van de sportdeelname het vraagblok Squash. Dit blok inventariseert voor elf beweegactiviteiten het aantal dagen per week dat de respondenten daaraan deelnemen. Sport is één van deze activiteiten. Belangrijk om te realiseren is dat wij in dit rapport de wekelijkse sportdeelname bespreken. De respondenten geven zelf op welke sport zij beoefenen (maximaal vier sporten). In de enquête zijn meerdere achtergrondkenmerken beschikbaar zoals leeftijd, geslacht en opleiding, maar ook informatie over lichamelijke beperkingen.

Uit een andere bron zijn de sportuitgaven van gemeenten bekend (IV3-data verspreid door het CBS). Voor grafiek 2.1, over verschillen naar sportdeelname tussen gemeenten, maken we gebruik van de Gezondheidsmonitor 2016. Dit onderzoek is van CBS/RIVM en is gebaseerd op circa 400.000 volwassenen.

Leeswijzer

Na deze inleiding bespreken we de sportdeelname naar gemeentegrootte (hoofdstuk 2). In het derde hoofdstuk richten we ons exclusief op de sportdeelname in de vier grote steden. Tot slot volgt een kort hoofdstuk met enkele conclusies.

¹ Speciale afgeschermd omgeving voor analyse van CBS-data. Het CBS kijkt de uitkomsten op mogelijke herkenbaarheid van individuen na voordat deze ter publicatie komen.

2. Verschillen in sportdeelname

In dit hoofdstuk besteden we eerst aandacht aan de verschillen in sportdeelname tussen gemeenten (§2.1). Vervolgens gaan we in op de deelname aan verschillende typen sport (§2.2). In de derde paragraaf gaan we in op de gemeentelijke sportuitgaven.

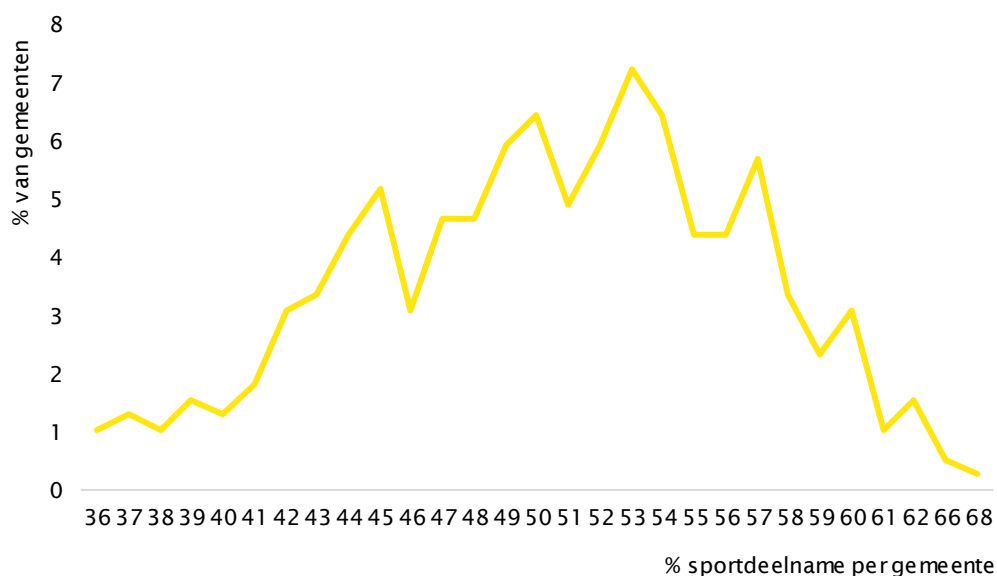
2.1 Sportdeelname

Eerst laten we zien welke variatie in sportdeelname naar gemeenten bestaat. Vervolgens bespreken we de sportdeelname naar enkele bevolkingskenmerken en gemeentegrootte. Tot slot splitsen we de sportdeelname in een aantal typen sport op.

Overzicht sportdeelname alle Nederlandse gemeenten

In de meeste gemeenten beoefent 40 tot 60 procent van de *volwassen* bevolking wekelijks een sport (figuur 2.1). De piek ligt bij 53 procent, ongeveer bij het niveau voor Nederland als geheel. In de gemeenten met de minste sportdeelname beoefent 36 procent wekelijks een sport en in de gemeente met de meeste sportdeelname is dat 68 procent.

Figuur 2.1 Wekelijkse sportdeelname van de bevolking van 19 jaar of ouder (in procenten van gemeenten, n=387)

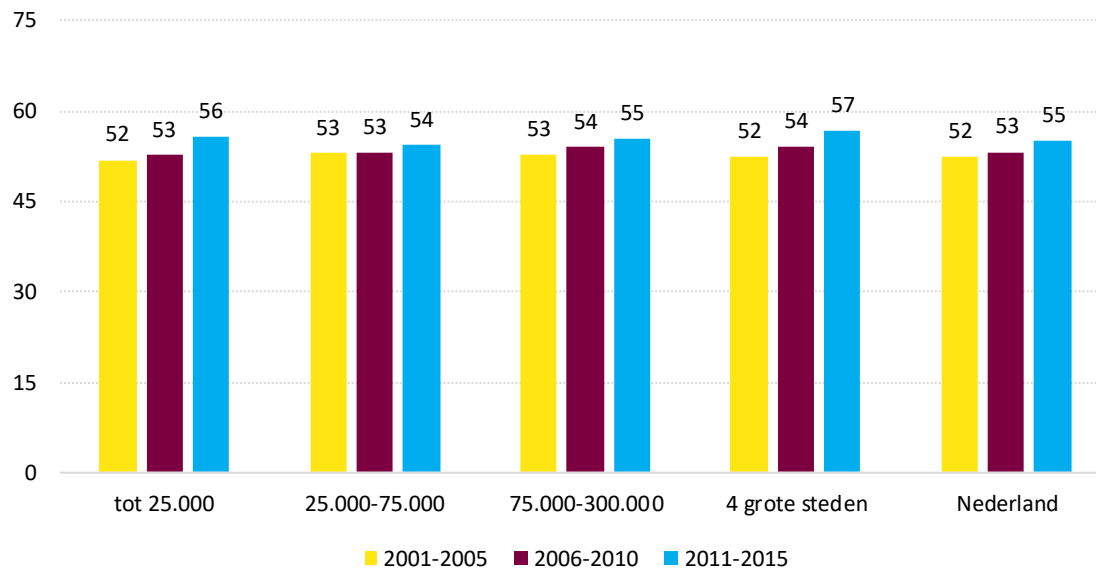

Bron: Volksgezondheidszorg.info.nl (27 november 2017) gebaseerd op GezondheidsMonitor 2016 onder bevolking van 19 jaar of ouder.

Sportdeelname naar omvang gemeenten

Eerst gaan we in op de verschillen in sportdeelname naar de omvang van de gemeente in de tijd (figuur 2.2). De vier grootste gemeenten hebben in de periode 2011-2015 een sportdeelname van 57 procent. Dat is hoger dan landelijk (55%). Met name middelgrote gemeenten (25.000-75.000 inwoners) blijven wat achter met de sportdeelname (54%). In de tijd zien we voor alle gemeenteklassen een groei van de sportdeelname. Vanaf 2001 is de groei voor de kleinste gemeenten plus de vier grote gemeenten echter het grootst (toename 4 procentpunten) en voor gemeenten met 25.000 tot 75.000 inwoners het kleinst.

Figuur 2.2 Wekelijkse sportdeelname naar omvang gemeenten in de periode 2001–2015 (Nederlandse bevolking 12–79 jaar, in procenten)

Bron: Gezondheidsenquête, 2001-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

Sportdeelname naar kenmerken

Van de in de inleiding genoemde kenmerken die samenhangen met sportdeelname, bespreken we de deelname naar gemeentegrootte (tabel 2.1). Alle uitkomsten hebben betrekking op mensen van 12 tot 80 jaar.

Naar kenmerken valt op dat in de kleinste gemeenten ouderen relatief vaker een (wekelijkse) sport beoefenen. In de vier grote steden doen lager opgeleiden minder vaak aan sport en hoger opgeleiden juist vaker dan landelijk. Naar lichamelijke beperkingen lijkt het dat in de kleinste gemeenten meer mensen met een matige of ernstige beperking aan sport deelnemen dan in de vier grote steden. In de grote steden zeggen meer mensen afkomstig uit Nederland een sport te beoefenen. Naar geslacht en ervaren gezondheid zijn de verschillen klein.

Tabel 2.1 Wekelijkse sportdeelname naar achtergrondkenmerken in de periode 2011–2015 (bevolking 12–79 jaar, in procenten)

	Nederland	Gemeentegrootte			
		Tot 25.000	25.000-75.000	75.000-300.000	Vier grote steden
Totaal	55	56	54	55	57
Leeftijd					
12 tot 34 jaar	67	68	66	67	67
35 tot 44 jaar	57	54	58	57	60
45 tot 54 jaar	53	55	53	51	50
55-79 jaar	43	46	43	43	41
Voltooide opleiding (25 jaar e.o.)					
lager	35	37	36	35	30
middelbaar	52	54	52	50	51
hoger	68	68	67	67	72
Lichamelijke beperkingen					
geen	61	61	60	62	65
licht	48	51	48	50	47
matig/ernstig	33	38	32	33	28
Etnische achtergrond					
Nederlandse origine	57	56	55	58	62
westerse achtergrond	52	54	50	51	54
niet-westerse achtergrond	46	45	47	46	45

Bron: Gezondheidsenquête, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

In tabel 2.1 zien we dat diverse categorieën in de samenleving een ander niveau van sportdeelname kennen. Per groep zijn de verschillen naar omvang van een gemeente echter niet groot. Ook de verschillen naar omvang van de gemeente voor de gehele bevolking zijn beperkt. Om enig inzicht in de uiteindelijke gevolgen van een andere bevolkingssamenstelling te krijgen, beschrijven we kort de invloed hiervan op de sportdeelname in een gemeente (zie voor de bevolkingssamenstelling naar omvang van de gemeente tabel B.1 in Bijlage I).

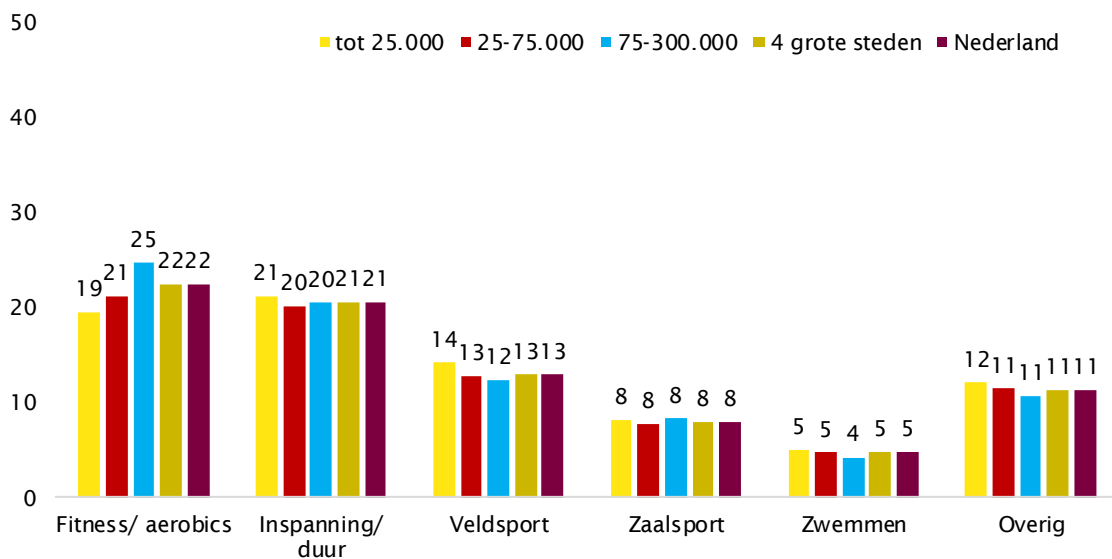
In de vier grote steden wonen met name hoger opgeleiden, jongeren en mensen met een niet-westerse achtergrond. Jongeren en hoogopgeleiden nemen vaker aan sport deel, maar mensen met een niet-westerse achtergrond juist minder. Het resulteert in een sportdeelname van 57 procent voor de grote steden. In de kleinste gemeenten wonen juist meer ouderen, minder hoog opgeleiden en meer mensen van Nederlandse afkomst. De sportdeelname valt (netto) wat lager uit, namelijk 56 procent. De deelname in gemeenten met 25.000-75.000 inwoners is met 54 procent het laagst. Hoewel de bevolking wat ouder is en lager opgeleid, zien we hier minder mensen met een niet-westerse achtergrond die minder aan sport deelnemen.

2.2 Deelname naar typen sporten

De (wekelijkse) sportdeelname is een optelling van typen sport die de bevolking beoefent. Om de verschillen tussen gemeenten nader te bestuderen, kijken we naar de onderliggende verdeling naar typen sport (figuur 2.3). We voegen de sporten in enkele groepen samen: veldsporten, zaalsporten, zwemmen, inspanning/duursporten (in openbare ruimte), fitness/aerobics en overig. Via deze indeling krijgen we inzicht in de deelname aan de sporttypen waarvoor de meeste gemeenten sportvoorzieningen bouwen, exploiteren en onderhouden (veldsport, zaalsport en zwemmen).

De algemene lijn is dat fitness/aerobics en inspannende sporten (in de openbare) ruimte het meest beoefend zijn (zo rond 20% in Nederland). Vervolgens volgen veldsport (13%), zaalsport (8%) en zwemmen (5%). De verschillen naar omvang van gemeenten zijn in het algemeen gering. In gemeenten met 25.000 of meer inwoners is fitness/aerobics de populairste sport. Voor sporten waar gemeenten zich met hun accommodaties voornamelijk op richten (veldsport, zaalsport en zwemmen), zien we kleine verschillen naar omvang.

Figuur 2.3 Wekelijkse deelname naar type sport in de periode 2011–2015 (Nederlandse bevolking 12–79 jaar, in procenten)

Bron: Gezondheidsenquête, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

Met name individueel te beoefenen sporten zoals fitness en inspannings-/duursporten winnen sinds 2001 aan populariteit (Van den Dool, 2017;2). Zaalsporten, veldsporten en zwemmen staan qua populariteit wat onder druk.

Deelname aan georganiseerde sport

NOC*NSF publiceert jaarlijks ledenstatistieken van de bij de sportbonden aangesloten sportverenigingen. De data van 2017 zijn per gemeente gedownload van www.volksgezondheinzorg.info (30 juli 2018). Hiermee konden grootteklassen worden bepaald. We zien forse verschillen. Waar van de bevolking van jong tot oud 25 procent lid is van een aangesloten sportvereniging, is dat in de vier grote steden 18 procent en in gemeenten tot 25.000 inwoners 29 procent. Ook in gemeenten met 25.000 tot 75.000 inwoners is het percentage hoog (28%). In steden van 75.000 tot 300.000 inwoners is het percentage 23

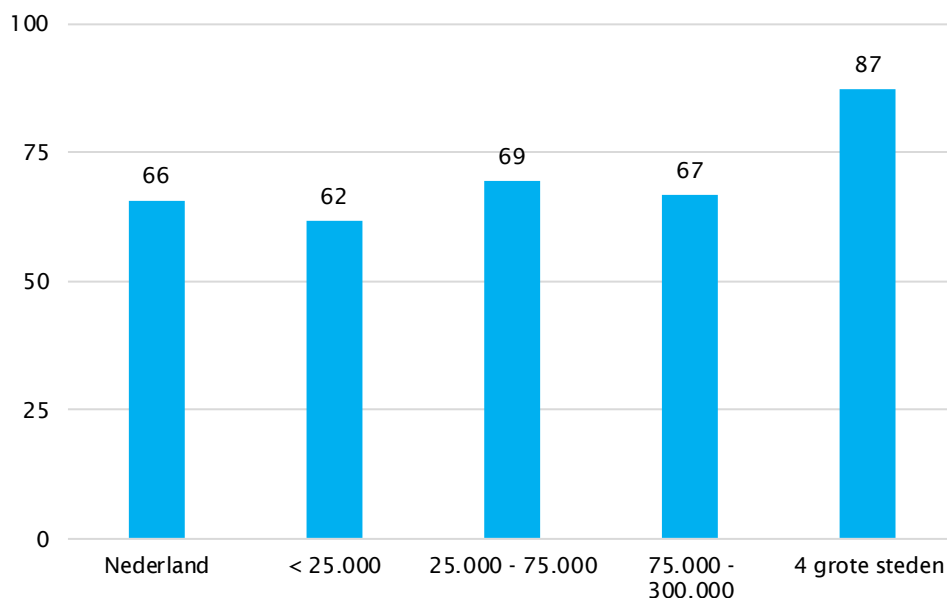
procent. Binnen leeftijdsklassen is het patroon vergelijkbaar. De samenstelling van de gemeenten naar leeftijd vormt daarmee geen verklaring voor het verschil.

2.3 Gemeentelijke uitgaven aan sport

De gemeenten in Nederland besteden van alle overheden jaarlijks het meest aan sport. Van de 1,2 miljard euro (netto) uitgaven voor lokaal sportbeleid, geven zij het grootste deel uit aan accommodaties (bouw, onderhoud en exploitatie; Van den Dool & Hoekman, 2017). Een deel van de uitgaven is bestemd voor sportstimulering. Van deze bestedingen zou een toename van de sportdeelname te verwachten kunnen zijn. In de inleiding gaven we al aan dat we de uitgaven aan sport als indicatie voor het beleid beschouwen en dat een diepgaande analyse niet in het bestek van dit rapport valt.

Met name de vier grote steden geven per inwoner veel aan sport uit (€ 87,- vs. € 66,- voor alle gemeenten in Nederland; 2011-2015 figuur 2.4). Uit tabel 2.1 blijkt dat de sportdeelname in deze steden (net aan) het hoogst is. Dit wil overigens niet zeggen dat er een sterke relatie is tussen sportdeelname en sportuitgaven door gemeenten. In het volgende hoofdstuk gaan we specifiek op de uitgaven van de vier grote steden in.

Figuur 2.4 Gemiddelde jaarlijkse netto uitgaven (in euro's) aan sport per inwoner door gemeenten in Nederland in de periode 2011-2015

Bron: IV3-data CBS, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

3. Sportdeelname in de vier grote steden

In dit hoofdstuk vergelijken we de sportdeelnamecijfers van de vier grootste Nederlandse steden: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Deze vergelijking tussen grote steden is eerder gemaakt. In 2009 heeft het Mulier Instituut namelijk de verschillen in sportdeelname tussen de (zes) grootste steden onderzocht (Hoekman & Van den Dool, 2009). Om voldoende waarnemingen te krijgen, hebben we de meetjaren 2011 tot en met 2015 van de Gezondheidsenquête samengevoegd. Het aantal waarnemingen per stad is als volgt: 1.171 voor Amsterdam, 904 voor Rotterdam, 781 voor Den Haag en 616 voor Utrecht. Eindhoven en Almere zijn in het rapport uit 2009 wel opgenomen, maar het aantal waarnemingen in de Gezondheidsenquête kwam voor deze vergelijking te laag uit om in dit hoofdstuk mee te kunnen nemen.

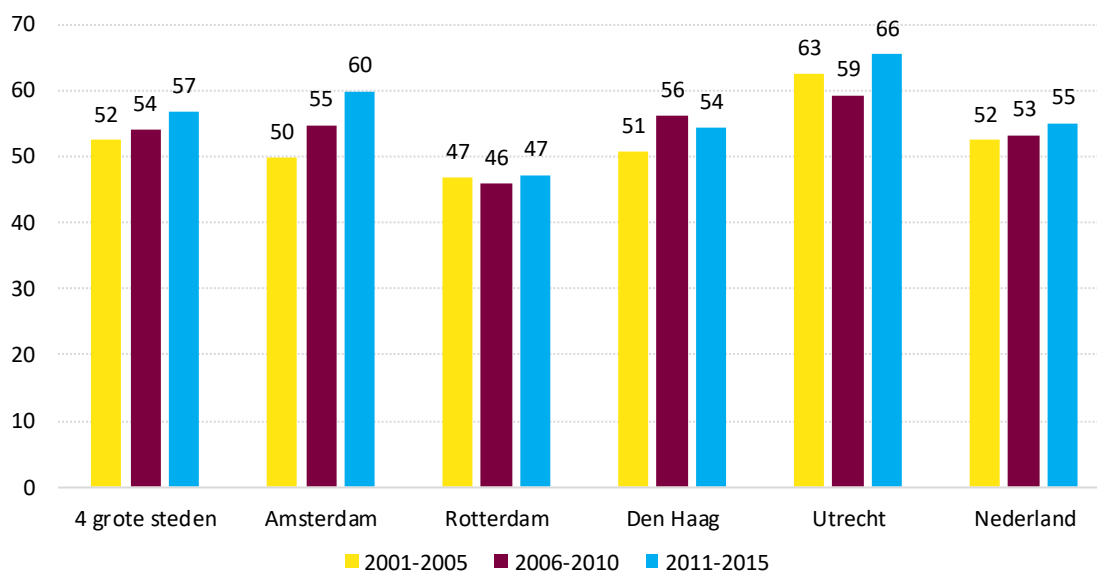
In de eerste paragraaf geven we de gevonden sportdeelnamecijfers voor de gemeenten weer. In de tweede paragraaf gaan we in op de verschillende bevolkingsprofielen van de steden en welke invloed deze profielen op de sportdeelnamecijfers hebben. De derde paragraaf belicht de verschillen aan uitgaven van de gemeenten aan sport. Tot slot vatten we de gevonden verschillen samen.

3.1 Sportdeelname per stad

De meeste gemeenten gebruiken voor het vaststellen van sportdeelname de vragen van de Richtlijn Sport Onderzoek (RSO; Van Bottenburg & Smit, 2000). Voor onze vergelijking gebruiken we echter uitkomsten van de *wekelijkse* sportdeelname uit de CBS Gezondheidsenquête. Hierdoor zijn de uitkomsten niet vergelijkbaar met RSO-onderzoeken.

De verschillen qua wekelijkse sportdeelname zijn aanzienlijk. Utrecht en Amsterdam komen boven het landelijke cijfer uit en Den Haag en Rotterdam blijven daaronder (2011-2015; figuur 3.1). In Nederland zien we vanaf 2001 een geleidelijke groei van de sportdeelname. In Amsterdam is de groei in deze periode steviger. De andere steden laten in de tijd een wisselend beeld zien.

Figuur 3.1 Wekelijkse sportdeelname naar periode (Nederlandse bevolking 12–79 jaar, in procenten)

Bron: Gezondheidsenquête, 2001-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

Gooskens (2017) laat zien dat de opleiding, de leeftijd, een lichamelijke beperking en de etnische achtergrond belangrijk zijn voor de verklaring van sportdeelname. Voor de vier grote steden geven we de verschillen in sportdeelname voor deze kenmerken weer (tabel 3.1). Bij deze tabel merken we op dat de waarnemingen per stad over de kenmerken worden verdeeld. Daardoor is bijvoorbeeld de sportdeelname van lager opgeleiden in Utrecht op een beperkt aantal respondenten gebaseerd (n=86).

In Nederland neemt een derde van de lager opgeleiden aan sport deel (35%) terwijl dat in de grote steden lager is. In Rotterdam is ruim een kwart van de lager opgeleiden wekelijks sportief actief (27%). Voor Utrecht valt op dat meer hoger opgeleiden sporten, met name in vergelijking met Nederland als geheel, maar ook met de andere steden. In Rotterdam zit dit deelnamepercentage net onder het landelijke niveau.

Voor elke in tabel 3.1 onderscheiden leeftijdsgroep nemen Rotterdammers minder aan sport deel dan de Nederlanders als geheel. Voor Utrechters van 12 tot 45 jaar is dat juist andersom. Voor de mate van beperking en etnische achtergrond zijn het aantal waarnemingen per stad vrij bescheiden. Het lijkt er echter op dat de verschillen naar sportdeelname tussen de steden voor mensen met een niet-westerse achtergrond en mensen met een matig of ernstige beperking niet heel groot zijn.

Tabel 3.1 Wekelijkse sportdeelname naar achtergrondkenmerken in de periode 2011–2015 (Nederlandse bevolking 12–79 jaar, in procenten)

	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Vier grote steden	Nederland
Totaal	60	47	54	66	57	55
Leeftijd						
12 tot 34 jaar	73	58	61	75	67	67
35 tot 44 jaar	60	55	51	75	60	57
45 tot 54 jaar	54	42	56	47	50	53
55-79 jaar	46	32	47	40	41	43
Voltooid opleidingsniveau (25 jaar e.o.)						
lager	30	27	30	31	30	35
middelbaar	55	45	50	51	51	52
hoger	72	66	73	75	72	68
Lichamelijke beperkingen						
geen	70	56	61	72	65	61
licht	49	36	46	59	47	48
matig/ernstig	32	25	32	24	28	33
Etnische achtergrond						
Nederlandse origine	67	51	61	72	62	57
westerse afkomst	56	47	56	58	54	52
niet-westerse afkomst	48	41	45	46	45	46

Bron: Gezondheidsenquête, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

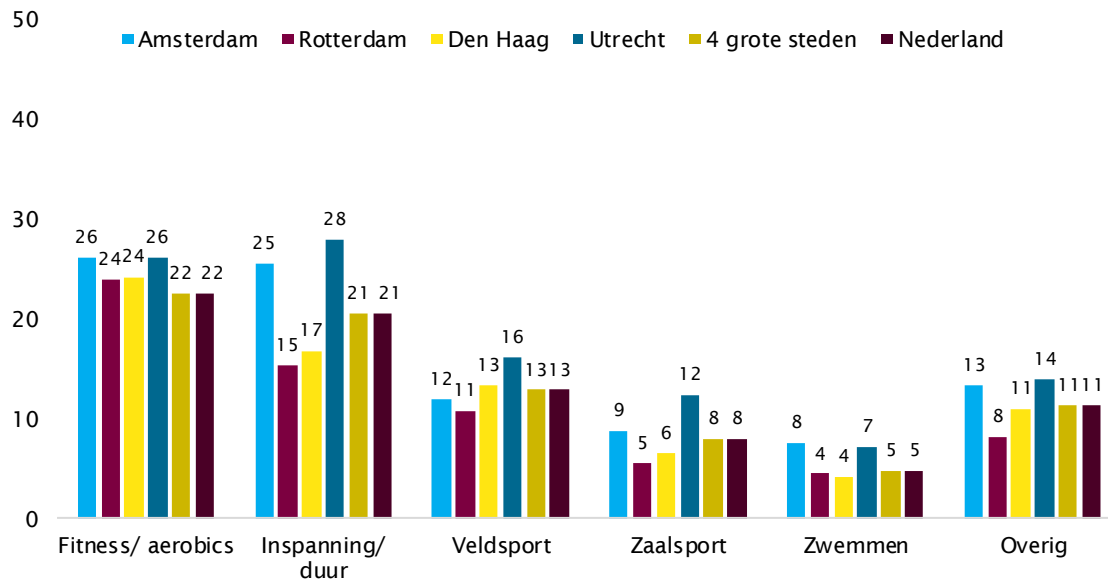
Deelname naar typen sporten

Naast de sportdeelname in het algemeen laten we ook voor de vier grote steden de deelname naar type sport zien (figuur 3.2). We hebben de sporten als volgt ingedeeld: veldsporten, zaalsporten, zwemmen, inspanning/duursporten (in openbare ruimte), fitness/aerobics en overig. Sinds 2001 zien we vooral een groei voor sporttakken waar gemeenten slechts zijdelings invloed op hebben, zoals de sportdeelname in de openbare ruimte en in fitnesscentra (Van den Dool, 2017-2).

Voor fitness/aerobics verschillen de grote steden weinig van elkaar; rond de 25 procent van de bevolking neemt aan deze sportactiviteiten deel. De inspannings-/duursporten die in de openbare ruimte worden beoefend, variëren sterker. Met name in Utrecht en Amsterdam zijn deze sporten populair. In Rotterdam en Den Haag blijven deze sporten achter, ook ten opzichte van Nederland (totaal) als geheel. In Utrecht nemen meer mensen deel aan zaalsporten, veldsporten en zwemmen. In Rotterdam blijven de zaalsporten relatief achter.

In Amsterdam en in sterkere mate Utrecht beoefenen meer mensen één of meer sporttypen, terwijl de deelname in Rotterdam bij meerdere typen achterblijft (niet in tabel). Derhalve bieden weinig specifieke uitschieters een verklaring voor de hogere dan wel achterblijvende sportdeelname in een stad.

Figuur 3.2 Wekelijkse deelname naar type sport in de periode 2011–2015 (Nederlandse bevolking 12–79 jaar, in procenten)

Bron: Gezondheidsenquête 2011-2015; bewerking Mulier Instituut

Deelname aan georganiseerde sport

Ook voor de grote steden hebben we de beschikking over NOC*NSF-ledenstatistieken van 2017. Van de bevolking is 25 procent lid van een aangesloten sportvereniging en in de vier grote steden 18 procent. Van de Rotterdammers is 18 procent lid, van de Amsterdammers 16 procent en van de Hagenaars 18 procent. Van de inwoners van Utrecht is een kwart lid (24%). Als we naar leeftijdsklassen kijken, zijn in Utrecht 25- tot 45-jarigen relatief vaker lid (24%; andere steden 13-15%; Nederland 23%).

3.2 Invloed bevolkingskenmerken grote steden op sportdeelname

In deze paragraaf laten we zien dat ook voor de grote steden de samenstelling van de bevolking belangrijk is voor de uiteindelijke sportdeelname (tabel 3.2). Vervolgens geven we weer hoe de sportdeelname verandert als we rekening houden met de bevolkingssamenstelling. In hoofdstuk 2 hebben we een dergelijke correctie naar omvang van de gemeente niet uitgevoerd omdat de verschillen naar omvang kleiner zijn.

De cijfers over de samenstelling van de bevolking zijn afkomstig van de CBS Gezondheidsenquête en betreffen dus geen gemeentelijke registraties.

Voor opleiding, het meest dominante kenmerk, zien we dat met name Utrecht en Amsterdam een veel groter aandeel van hoger opgeleiden hebben dan Nederland als geheel. Den Haag heeft ook een relatief hoog opgeleide bevolking. Rotterdam zit wat onder het landelijke gemiddelde. Voor lager opgeleiden is het beeld precies andersom. De stad Rotterdam zit voor de middelbaar opgeleiden op het landelijke niveau. De andere steden zitten daar duidelijk onder. Qua leeftijd valt Utrecht op met een relatief jonge bevolking. De andere steden zitten rond het landelijke gemiddelde. Wat betreft lichamelijke beperkingen hebben de steden een vergelijkbaar profiel als Nederland als geheel (met Utrecht als

uitzondering). In de grote steden wonen relatief meer mensen met een niet-westerse achtergrond. Maar in Utrecht is dit percentage wel lager dan bij de andere grote steden.

Tabel 3.2 Samenstelling Nederlandse bevolking (12–79 jaar) in de periode 2011–2015 (in procenten)

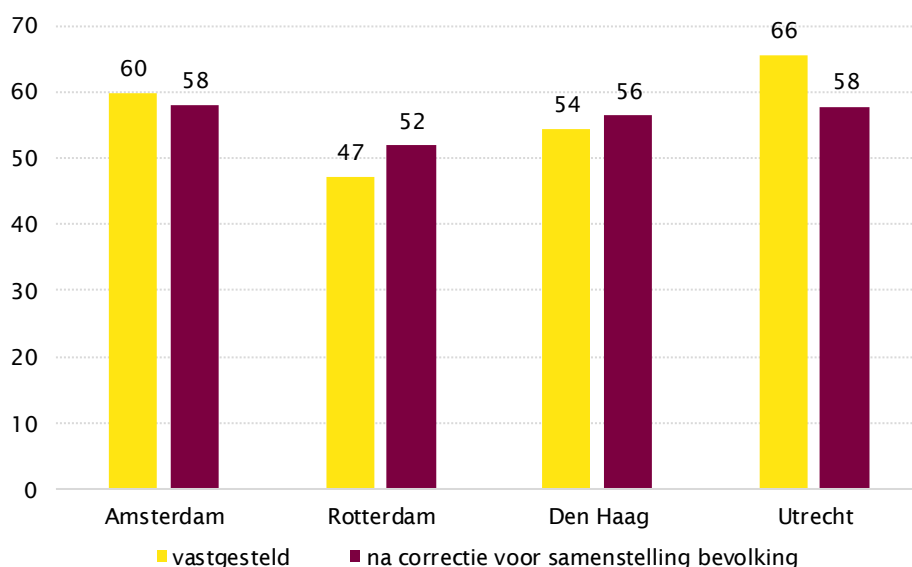
	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Vier grote steden	Nederland
Leeftijd						
12 tot 34 jaar	38	37	39	50	41	34
35 tot 44 jaar	19	17	19	20	19	17
45 tot 54 jaar	17	17	16	16	16	18
55-79 jaar	27	29	27	14	24	31
Voltooid opleidingsniveau (25 jaar e.o.)						
lager	22	34	31	19	27	31
middelbaar	28	38	29	24	30	38
hoger	50	28	40	57	44	31
Lichamelijke beperkingen						
geen	64	62	62	72	65	65
licht	23	24	25	18	22	24
matig/ernstig	13	14	14	10	13	11
Etnische achtergrond						
Nederlandse origine	57	55	52	72	59	79
westerse afkomst	15	12	12	9	12	10
niet-westerse afkomst	28	33	36	19	29	11

Bron: Gezondheidsenquête, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

Door rekening te houden met de bevolkingssamenstelling zoals we die in tabel 3.2 hebben weergegeven, veranderen de sportdeelnamecijfers van de steden. De resultaten hebben we weergegeven in figuur 3.3. We hebben een vergelijking gemaakt met de gemiddelde bevolkingssamenstelling van de vier steden waarbij we rekening houden met de leeftijd, de opleiding en de etnische achtergrond. Het toevoegen van lichamelijke beperkingen laat de uitkomsten intact.

Zoals we mogen verwachten, neemt de sportdeelname in Amsterdam en Utrecht af en neemt de deelname na correctie in Rotterdam en Den Haag toe. Met 52 procent na de correctie blijft de sportdeelname in Rotterdam achter bij de andere steden. Deels komt dit doordat voor met name opleidingsniveaus en weergegeven leeftijdsgroepen de sportdeelname in Rotterdam achterblijft in vergelijking met dezelfde groepen in andere steden (tabel 3.1). Daarbij is het denkbaar dat deze specifieke groepen in Rotterdam een andere samenstelling hebben. Zoals bijvoorbeeld niet-westerse minderheden die afkomstig zijn uit andere landen dan in de andere steden waardoor de sportdeelname anders uitvalt. Dit kan echter ook de invloed zijn van de uitgaven aan sport door de gemeenten. Hieraan besteden we in de volgende paragraaf aandacht.

Figuur 3.3 Wekelijkse sportdeelname gecorrigeerd voor bevolkingssamenstelling (12-79 jaar) in de periode 2011-2015 (in procenten)

Bron: Gezondheidsenquête, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

Voor het rapport over sportdeelname in grote steden uit 2009 (Hoekman & Van den Dool) hebben we ook een correctie op achtergrondkenmerken uitgevoerd. Ook hieruit bleek dat na correctie Utrecht en Amsterdam een (iets) lagere sportdeelname hebben en Den Haag en Rotterdam een hogere.

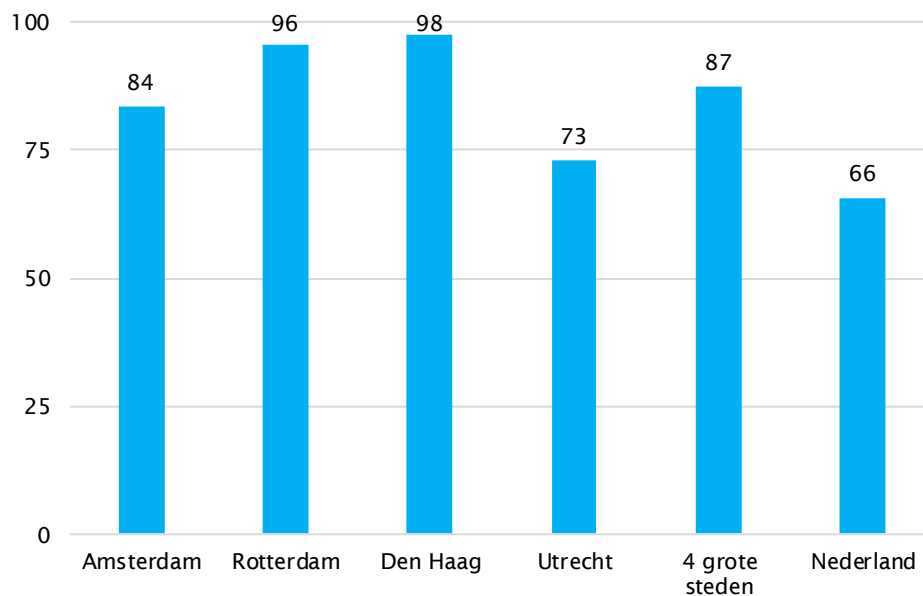
3.3 Uitgaven grote steden aan sport

Gemeenten hebben beperkte instrumenten om de sportdeelname te stimuleren. Zo hebben zij bijvoorbeeld geen invloed op de socialisatieprocessen in de gezinnen. Waar in het ene gezin kinderen als overtuigde sporters/bewegers aan hun leven beginnen, kennen andere gezinnen aan sport en bewegen een lage prioriteit toe. Gemeenten kunnen met hun sportuitgaven wel proberen de sportdeelname te beïnvloeden. We zien echter dat dergelijke uitgaven slechts een geringe invloed op de sportdeelname hebben (Van den Dool & Hoekman, 2017). Uiteraard is de gemeentelijke steun voor sportvoorzieningen essentieel voor de deelname aan vele sporttakken. Zonder deze voorzieningen zijn vele sporttakken niet te beoefenen. Desondanks is het informatief om de bestedingen van de grote steden te vergelijken.

Van den Dool en Hoekman (2017) maken gebruik van financiële gegevens die zijn verzameld door het CBS om de uitgaven voor sport door de gemeenten vast te stellen (de zogenaamde IV3-data). Hoewel gemeenten deze (netto) uitgaven via hun eigen methode boeken, geven deze uitgaven voor Nederlandse gemeenten of clusters gemeenten een goed beeld van de uitgaven aan sport. Minder duidelijk is de waarde voor individuele gemeenten aangezien toevallige uitgaven aan bijvoorbeeld een nieuwe sporthal het beeld kunnen verstoren. Om deze fluctuaties te beperken, hebben we de uitgaven van de vier grote steden gemiddeld over onze onderzoeksperiode (2011-2015).

We zien dan dat Utrecht in de periode 2011-2015 per jaar het minst uitgeeft per inwoner (€ 73), gevolgd door Amsterdam (€ 84), Rotterdam (€ 96) en Den Haag (€ 98). Voor de gemeenten Rotterdam en Den Haag kan de relatief lage deelname aan sport een reden zijn om juist meer aan sport uit te geven. Het uitgavenpatroon hoeft dus geen positief verband met de sportdeelname te hebben.

Figuur 3.4 Gemiddelde jaarlijkse netto uitgaven (in euro's) aan sport per inwoner in de periode 2011-2015 in gemeenten in Nederland

Bron: IV3-data CBS, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

3.4 Samenvatting verschillen grote steden

Een groot deel van de verschillen tussen de grote steden valt te verklaren uit de samenstelling van de bevolking van deze steden. Na correctie hiervoor verminderen de gevonden verschillen. Met name Rotterdam blijft wat sportdeelname betreft achter op de andere grote steden, maar ook op Nederland als geheel. Het meest opvallende kenmerk van Rotterdam is het lagere opleidingsniveau. Uit de analyse van paragraaf 3.2 zien we dat dit kenmerk juist belangrijk is om sportdeelname te verklaren. Per subgroep is de deelname in Rotterdam ook lager, waardoor na correctie op de samenstelling van de bevolking de sportdeelname lager blijft. Zo zien we bijvoorbeeld dat de leeftijdsgroep van 12 tot 35 jaar in deze stad minder aan sport deelneemt dan in andere grote steden of als in Nederland als geheel.

Den Haag bevindt zich qua sportdeelname op het gemiddelde niveau van Nederland. De stad heeft enerzijds relatief veel mensen met een niet-westerse achtergrond die minder aan sport deelnemen, maar ook een relatief hoog opgeleide bevolking. De hoogopgeleiden doen in Den Haag ook nog eens meer aan sport dan landelijk gezien. Maar ook in Den Haag blijft de sportdeelname van de 12- tot 35-jarigen achter. In Amsterdam is de wekelijkse sportdeelname onder 12- tot 80-jarigen hoger dan het landelijke niveau. De stad profiteert met name van de hoog opgeleide bevolking.

Dat geldt in nog wat sterkere mate voor de stad Utrecht. Deze stad heeft met een jonge en hoogopgeleide bevolking en relatief minder minderheden uit niet-westerse landen, de hoogste sportdeelname van alle grote steden en zit ook landelijk aan de top. Alle sporttakken worden in Utrecht bovengemiddeld door de bevolking beoefend. Ondanks deze positie geeft de stad in vergelijking met de andere grote steden relatief weinig aan sport uit. Doordat de Utrechtse bevolking voor een relatief

groot deel uit studenten bestaat, betalen de universiteit en instellingen voor hoger beroepsonderwijs die de studentensport faciliteren deze kosten².

² Een bewerking van DUO data per oktober 2017 laat zien dat in Utrecht het aantal ingeschreven bij hbo/wo 21% van de bevolking uitmaakt, in Amsterdam 13%, Rotterdam 14% en Den Haag 6%. Het aantal inschrijvingen is een indicatie. Niet elke student woont in de stad waar hij/zij studeert en niet iedereen maakt gebruik van de sportfaciliteiten van een instelling.

4. Conclusies

Persoonskenmerken zoals opleidingsniveau, leeftijd, lichamelijke beperking of etnische achtergrond hangen sterk samen met sportdeelname. Gemeenten hebben hier nauwelijks invloed op. De gemeente met de hoogste sportdeelname (Utrecht) heeft een jonge, hoog opgeleide bevolking, met minder inwoners met een niet Nederlandse achtergrond en ook minder mensen met een lichamelijke beperking. Een doorsnee gemeente met een lagere sportdeelname heeft meer inwoners met een lager opleidingsniveau, ouderen, mensen met een beperking en mensen met een niet Nederlandse achtergrond. De stad Utrecht profiteert van haar gunstige bevolkingssamenstelling terwijl sommige krimpgemeenten een minder sportgerichte bevolking hebben. In dit rapport stellen we vast dat veel, maar niet alle verschillen in sportdeelname tussen gemeenten zijn te verklaren door de bevolkingssamenstelling. Overgebleven verschillen zijn mogelijk te verklaren door andere kenmerken. De ligging van een stad kan bijvoorbeeld invloed hebben. Denk aan een stad als Rotterdam waar in de directe omgeving minder natuur is om te wandelen en fietsen vanwege havens, industriegebieden, kassen en water.

De mogelijkheden van een gemeente om de deelname aan sport te bevorderen zijn beperkt. Te denken valt aan de inzet van buurtsportcoaches, financiële prikkels voor mensen met weinig geld om te sporten en de inrichting van de openbare ruimte. Daarnaast is het belangrijk om het aanbod voor (potentiële) sporters op hun behoeften af te stemmen. Voor sommige mensen zijn dat sportverenigingen, voor anderen gelegenheid om buiten te sporten (hardlopen etc.), fitness in een sportschool of yoga in een zaaltje. Voor al deze maatregelen is kennis over de samenstelling van de bevolking van belang.

Van de kenmerken die een grote invloed op de sportdeelname hebben, springt het opleidingsniveau eruit. Inzicht waarom hoger opgeleiden vaker aan sport doen en lager opgeleiden minder vaak, kan het beleid van gemeenten aanscherpen. In de inleiding stellen we vast dat dit verschil in sportdeelname al lang bestaat. André et al. (2018) onderzochten dit verschil voor meerdere maatschappelijke domeinen, onder andere voor gezondheid. Zij komen hiervoor met verklaringen die ook voor sportdeelname relevant kunnen zijn: hoger opgeleiden hebben meer kennis over gezondheidsvoordelen, meer financiële armslag om (gezonde) keuzes te maken, minder fysiek belastend werk, behoren tot groepen die zich met gezond gedrag identificeren en wonen vaak in voor de gezondheid gunstige gebieden.

Hoewel vanwege de gegeven bevolkingssamenstelling de sportdeelname in een gemeente slechts gedeeltelijk via beleid is te beïnvloeden, kunnen gemeenten wel keuzes maken. Vooral leden van sportverenigingen maken gebruik van voorzieningen zoals sporthallen, sportvelden en zwembaden. Hieraan geven gemeenten 80 tot 90 procent van hun sportbudget uit. Goede sportvoorzieningen zorgen dat bestaande sporters tevreden blijven en wellicht langer blijven sporten, maar met de sterke opkomst van duursporten op de openbare weg (wandelen, fietsen en hardlopen etc.) en fitness neemt het relatieve belang van deze sporten met hun relatief dure sportvoorzieningen wel af.

Referenties

André, S., Kraaykamp, G. & Meuleman, R. (2018). *Een (on)gezonde leefstijl. Opleiding als scheidslijn*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Breedveld, K. (2014). *Sportparticipatie: uitdagingen voor wetenschap en beleid* (inaugurele rede). Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Bottenburg, M. van & Smit, S. (2000). *Definitief basis- en startdocument Richtlijn Sportdeelname-Onderzoek (RSO)*. 's-Hertogenbosch: Diopter-Janssens & Van Bottenburg bv.

Dool, R. van den & Hoekman, R. (2017). *Gemeentelijke uitgaven aan sport 2010-2017*. Utrecht: Mulier Instituut.

Dool, R. van den (2017). *Ontwikkeling sportdeelname naar leeftijd* (factsheet 2017/15). Utrecht: Mulier Instituut.

Dool, R. van den (2017). *Ontwikkeling sportdeelname naar sporttakken* (factsheet 2017/14). Utrecht: Mulier Instituut.

Dool, R. van den & Lindert, C. van (2018). *Ontwikkeling sport voor mensen met een lichamelijke beperking*. Websheet. Utrecht: Mulier Instituut.

Gooskens, W. (2017). *Wie sporten er meer in Nederland? Een onderzoek naar verschillen in sportdeelname voor individuele en gemeentekennmerken*. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Gooskens, W. & Dool, R. van den (2017). *Sportdeelname en opleidingsniveau* (factsheet 2017/8). Utrecht: Mulier Instituut.

Heijden, A. von, Dool, R. van den, Lindert, C. van & Breedveld, K. (2013). *(On)beperkt sportief 2013. Monitor sport- en beweegdeelname van mensen met een handicap*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Hoekman, R. & Dool, R. van den (2009). *Sportdeelname in grote steden. Een wereld van verschil?* 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.

Vogels, R. (2014). Sportdeelname van niet-westerse migranten. In: A. Tiessen-Raphorst (red.), *Uitstappers en doorzetters*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Bijlage I. Samenstelling bevolking gemeenten

Tabel B1.1 Samenstelling Nederlandse bevolking (12–79 jaar) in de periode 2011–2015 (in procenten)

	Nederland	Gemeentegrootte			
		Tot 25.000	25.000-75.000	75.000-300.000	Vier grote steden
Leeftijd					
12 tot 34 jaar	34	31	31	37	41
35 tot 44 jaar	17	15	16	17	19
45 tot 54 jaar	18	19	19	18	16
55-79 jaar	31	35	33	29	24
Voltooid opleidingsniveau (25 jaar e.o.)					
lager	31	33	33	29	27
middelbaar	38	40	40	38	30
hoger	31	26	27	33	44
Lichamelijke beperkingen					
geen	65	65	66	65	65
licht	24	25	23	23	22
matig/ernstig	11	10	11	12	13
Etnische achtergrond					
Nederlandse origine	79	89	84	77	59
westerse afkomst	10	8	9	10	12
niet-westerse afkomst	11	3	7	13	29

Bron: Gezondheidsenquête, 2011-2015. Bewerking: Mulier Instituut.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 31 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl